

Prokop Tomek

Na falach Radia Wolna Europa : historia Jaroslava i Pavla Pecháčkůw

---

Pamięć i Sprawiedliwość 10/2 (18), 411-425

2011

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Na falach Radia Wolna Europa

Historia Jaroslava i Pavla Pecháčkůw

Radio Wolna Europa (RWE) było przez ponad 40 lat fenomenem. Nazwisko Pecháček wiąże się nierozzerwalnie z jego dziejami. Życie i działalność Jaroslava i Pavla Pecháčkůw jest także jednym z przykładów borykania się z totalitaryzmem nazistowskim i komunistycznym.

Dzieje Jaroslava Pecháčka

Jaroslav Pecháček urodził się 4 września 1911 r. w Dolní Dobrouči koło Uścia nad Orlicą. Ukończył gimnazjum arcybiskupie w Pradze w dzielnicy Bubeneč i wydział prawa na Uniwersytecie Karola. W czasie studiów angażował się w działania Klubu Ludowych Studentów (Klub lidových akademiku). Po studiach został urzędnikiem w Dyrekcji Budowy Dróg Wodnych w Pradze, następnie 26 września 1938 r. zatrudnił się jako pracownik Czechosłowackiego Urzędu Żeglugi.

Jednocześnie już od czasów studenckich angażował się w politykę. Na krajowym zjeździe Czechosłowackiej Partii Ludowej (Československá strana lidová, ČSL) w październiku 1937 r. został wybrany na członka krajowego komitetu partyjnego jako przedstawiciel młodzieżówki ludowej. Mimo oficjalnego rozwiązania partii politycznych w czasie tzw. drugiej republiki, kontynuowano próby prowadzenia działalności politycznej w nowych warunkach. Jako przedstawiciel młodej generacji w partii ludowej był członkiem komitetu organizacyjnego Młodej Jedności Narodowej (Mladá národní jednota). Miała to być młodzieżowa sekcja prawicowej Partii Jedności Narodowej, jednej z dwóch legalnych partii politycznych.

Okupacja marcowa 1939 r. zakończyła starania o niezależną politykę w osłabionym kraju. Działalność polityczna była możliwa jedynie w podziemiu. Jaroslav Pecháček w czerwcu 1939 r. uczestniczył jako przedstawiciel nielegalnej młodzieżówki ludowej w przygotowaniach do integracji młodzieżówek wszystkich partii politycznych w celu stworzenia ruchu oporu przeciwko okupacji nazistowskiej. Organizacja ta miała nosić nazwę Narodowego Ruchu Młodzieży Pracującej (Národní hnutí pracujících mládeže). W spotkaniu wzięli udział przedstawiciele różnych opcji politycznych od prawicowych narodowych demokratów aż po komunistów. Głównymi punktami programu politycznego były walka z germanizacją i walka o wyzwolenie Czechosłowacji.

Jaroslav Pecháček razem z czterema innymi działaczami został aresztowany 29 maja 1940 r. przez gestapo. Przebywał kolejno w więzieniach w Pradze-Pankráci i w Terezynie, następnie krótko w Pilźnie, bawarskim Erbachu i w Dreźnie. 14 października 1941 r. został skazany przez Wyższy Sąd Krajowy w Dreźnie na karę 2 lat i 9 miesięcy ciężkiego więzienia za przygotowywanie zdrady Rzeszy Niemieckiej¹.

Już po aresztowaniu Pecháčka, 2 lipca 1940 r., jego żona Jana Pecháčkova, z domu Pácaltova, urodziła ich pierwszego syna Pavla.

Jaroslav Pecháček został osadzony w więzieniu w Waldheim. W roku 1944 po odbyciu kary wrócił do rodzinnej Dolní Dobrouči i zatrudnił się jako urzędnik lokalnej spółdzielni gospodarczo-mleczarskiej. Wkrótce urodził się mu drugi syn Jaroslav. Pod koniec wojny zaangażował się w prace lokalnego konspiracyjnego komitetu narodowego.

Od 23 maja 1945 r. Jaroslav Pecháček został ponownie na krótko zatrudniony w Czechosłowackim Urzędzie Żeglugi. Po wojnie stał się działaczem Partii Ludowej, był sekretarzem przewodniczącego partii i wicepremiera monsignore Jana Šrámk. Fakt, że przedwojenny krytyk Šrámk, zwolennik konserwatywnego przewodniczącego Czechosłowackiej Partii Ludowej monsignore Bohumila Staška, został sekretarzem Jana Šrámk, był dość zaskakujący. Jednak scena polityczna powojennej Czechosłowacji zmieniła się. Po ponownym otwarciu uniwersytetów Pecháček został wybrany na honorowego przewodniczącego Klubu Ludowych Studentów, który wznowił swoją działalność. W 1946 r. urodziło się trzecie dziecko Jaroslava Pecháčka – Jana.

W lutym 1948 r. Jan Šrámek podał się do dymisji. W marcu 1948 r. próbował bezskutecznie po raz drugi opuścić Czechosłowację. Aresztowano go 21 marca 1948 r. razem z ministrem poczty Františkem Háłą na prowincjonalnym lotnisku podczas oczekiwania na umówiony samolot francuski. Obydwaj zostali internowani w ośrodkach odosobnienia, w których spędzili resztę swojego życia. Hála zmarł w 1952 r., a Šrámek w 1956 r.

Jaroslav Pecháček po utworzeniu przez Gottwalda nowego rządu objął funkcję sekretarza Aloise Petra, nowego ministra transportu. Petr był jednym z założycieli prokomunistycznej „odrodzonej” partii ludowej. W tych okolicznościach Jaroslav Pecháček zdecydował się udać na emigrację. Przy podejmowaniu przez niego decyzji o opuszczeniu ojczyzny dużą rolę odegrała nie tylko beznadziejna sytuacja polityczna, ale także doświadczenia zebrane podczas czterech lat pobytu w więzieniu nazistowskim. Według relacji jego syna Pavla, groziły mu prześladowania, przed którymi przestrzegał go znajomy z Urzędu Rady Ministrów, komunisty Vilém Benda, pracownik Ministerstwa Informacji.

Jaroslav Pecháček z żoną uciekł z Czechosłowacji 20 marca 1948 r. Przekraczanie granicy w lesie przy zimnej wczesnowiosennej pogodzie z trojgiem małych dzieci byłoby zbyt ryzykowne. W piątek 19 marca 1948 r. Pecháčkowie odwieźli więc dzieci – siedmioletniego Pavla, trzyletniego Jaroslava i dwuletnią Janę – do teściowej do Pragi-Prosek. Liczyli na to, że u babci będą bezpieczne i że później zorganizują jakoś ich wyjazd za granicę. Poza tym zakładali, że wygnanie nie będzie trwało długo. „Rodzice przystali po nas innego sekretarza Šrámk – Fran-

¹ Národní archiv (NA), fond (f.) Helena Koželuhová, 4-1/30/1.

tiška Boublíka. Przejście było jednak ryzykowne, a babcia nie zgodziła się na przekazanie nas. Jak się ponadto okazało, miejsce, w którym rodzice zostali przeprowadzeni przez granicę, przez które i my mieliśmy przejść, było już strzeżone i strzelano tam do jakichś następnych uciekinierów”². Rozłąka z dziećmi trwała ostatecznie prawie dwadzieścia lat.

Ucieczkę Pecháčkův zorganizował katolicki ksiądz Wolfgang Jileček z Vimperku. Samo przekroczenie granicy umożliwiła grupa niekomunistycznych funkcjonariuszy z Korpusu Bezpieczeństwa Narodowego (Sbor národní bezpečnosti, SNB) z Vimperku i Kvildy. Przeprowadzenie przez granicę małżeństwa Pecháčkův było pierwszą akcją z serii podobnych przedsięwzięć tej siatki. Dwunastoosobowa grupa funkcjonariuszy SNB została jednak zdemaskowana i skazana 19 lipca 1949 r. w Vimperku. Jedną osobę skazano na karę dożywocia, pozostałe w sumie na 110 lat więzienia³. Przeprowadzenie małżeństwa Pecháčkův przez granicę pozostało jednak w tajemnicy. Służba Bezpieczeństwa Państwowego (Státní bezpečnost, StB) zauważyła zniknięcie Pecháčkův przypuszczalnie dopiero 23 marca 1948 r. Aparat bezpieczeństwa Czechosłowacji w tym okresie jeszcze nie potrafił w pełni kontrolować fali ucieczek za granicę.

W Brukseli małżonkowie spędzili pierwsze Boże Narodzenie bez dzieci. Było to dla nich bolesne przeżycie. Ponieważ nie mieli środków do życia, Jaroslav Pecháček pracował fizycznie, m.in. w warsztacie napraw urządzeń dźwigowych. Po dwóch latach pobytu w Belgii na zaproszenie znajomego z Czechosłowackiej Partii Ludowej, Pavla Tigrida, przenieśli się do Monachium.

Od samego początku Jaroslav Pecháček uczestniczył w tworzeniu rozgłośni radiowej Wolna Europa. Pracował w niej przez 25 lat. W audycjach posługiwał się pseudonimem „Pavel Borový”. Jaroslav Pecháček po przeprowadzce do USA w 1952 r. pracował w biurze RWE w Nowym Jorku.

Obserwacja zewnętrzna StB

Dla reżimu komunistycznego w Czechosłowacji emisja audycji RWE była bardzo kłopotliwa. Od roku 1952, czyli właściwie od początku istnienia RWE bezpieczeństwa próbowała zakłócić odbiór audycji w Czechosłowacji za pomocą nadajników zagłuszających. Jednak w pierwszych latach istnienia RWE czechosłowacki aparat bezpieczeństwa był sparaliżowany czystkami w szeregach Komunistycznej Partii Czechosłowacji (KPCz). Za granicą wywiad StB nie odnosił sukcesów. Dopiero od połowy lat pięćdziesiątych zaczął systematycznie podejmować różne próby uciszenia niewygodnej rozgłośni RWE m.in. rozważał, zapewne po raz pierwszy w sierpniu 1955 r., możliwość zwerbowania Jaroslava Pecháčka. Miał do tego pozornie idealne narzędzie, jego dzieci jako zakładników.

W maju 1955 r. prezydent Antonín Zápotocký ogłosił amnestię. Między innymi umorzono kary więzienia zasądzone za bezprawne opuszczenie republiki, jeśli zbieg wrócił do Czechosłowacji w okresie sześciu miesięcy od ogłoszenia amnestii. Ten program doprowadził reżim do utworzenia 2 czerwca 1955 r. komitetu

² Rozmowa autora z Pavlem Pecháčkiem przeprowadzona 24 V 2007 r.

³ Archiv bezpečnostních složek (ABS), nr inw. V-3352 MV, Vyšetřovací spis Jileček Wolfgang a spol. [Dochodzenie Jileček Wolfgang i inni].

do spraw zabezpieczenia środków materialnych dla osób powracających do ČSR na podstawie amnestii. Został on formalnie uznany za centralny komitet Frontu Narodowego i zaczął nawet wydawać własny tygodnik (a później dwutygodnik) „Hlas domova” („Głos domu”). Tygodnik miał rzekomo „rzetelnie informować o sytuacji osób powracających z wygnania i ujawniać brudną politykę tzw. przywódców emigracyjnych”. „Głos domu” był jednak tylko narzędziem dezinformacji i propagandy tak, jak cała ówczesna prasa komunistyczna. Publikował oczywiście również wypowiedzi „powracających” sporadycznie pracowników RWE⁴.

Jak się okazało w praktyce, komitet istniał przede wszystkim jako przykrywka dla StB, która w ten sposób próbowała organizować bardziej lub mniej dobrowolne powroty do ČSR wytypowanych zbiegów. W październiku 1955 r. StB wykorzystwała działalność komitetu podczas akcji „Powrót” (akce „Návrat”) do zbadania możliwości zmuszenia Jaroslava Pecháčka do powrotu lub przynajmniej do zastraszenia go.

25 października 1955 r. teściową Jaroslava, Marię Pácaltovą, odwiedził funkcjonariusz wywiadu StB ppor. Jan Rückert ps. „Rybín”, który podawał się za pracownika wydziału prawnego Ministerstwa Spraw Wewnętrznych. Przekonywał ją, aby pisemnie wezwała małżonków Pecháčkův do powrotu do Czechosłowacji i spotkania z władzami czechosłowackimi w celu załatwienia formalności. Babcia rzekomo się zgodziła, więc Rückert nie skorzystał z przygotowanego planu zastraszenia: „W przypadku niewyrażenia zgody krewnych »Čeňka« na powrót, wystąpię o wydanie fotografii dzieci »Čeňka« do celów ewidencji nieletnich, których rodzice przebywają nielegalnie za granicą”⁵. Pod kryptonimem „Čeňek” wywiad prowadził akcję pozyskania do współpracy Jaroslava Pecháčka.

Powstaje pytanie, czy taki był rezultat wizyty ppor. Rückerta, czy też został celowo ubarwiony. Zgodnie z relacją Pavla Pecháčka ani babcia, ani dzieci nie prowadzili z rodzicami w tym czasie żadnej korespondencji. Jaroslav Pecháček tłumaczył później, że nie chciał jeszcze bardziej komplikować sytuacji dzieci. Dopiero w latach sześćdziesiątych w okresie odprężenia politycznego zaczęło docierać do dzieci finansowe wsparcie od rodziców, ale ciągle z fikcyjnych adresów. Rodzice mogli się dowiedzieć czegoś o dzieciach ze sporadycznych rozmów z gośćmi z Czechosłowacji: „Ojciec mówił, że pierwszym człowiekiem, który mnie znał i który mu o mnie opowiedział, był Jiří Šlitr⁶. Ojciec spotkał się z nim na wystawie światowej w 1958 r. w Brukseli. A Šlitr przyjaźnił się ze mną. Opowiedział mu, jak sobie radzę, co robię, jaki jestem. Kolejną osobą, która mu o mnie opowiedziała, był Vladimír Pucholt”⁷.

⁴ P. Cajthaml, *Akce Návrat a Hlas domova aneb „Vrat’te se, vše odpuštěno!”*, „Securitas Imperii” 2006, nr 13, s. 93–107.

⁵ ABS, objektový svazek Rádio Svobodná Evropa 10081/369, vedený na Jaroslava Pecháčka, Akce „Čeňek” – návrh, ppor. Jan Rybín 18.10.1955 [Sprawa obiektowa Radio Wolna Europa, 10081/369 założona na Jaroslava Pecháčka, Akcja „Čeňek” – projekt, ppor. Jan Rybín, 18 X 1955 r.], k. 7.

⁶ Jiří Šlitr (1924–1969), bardzo popularny w Czechosłowacji kompozytor, piosenkarz i aktor, czołowa postać teatru Semafor w Pradze.

⁷ Vladimír Pucholt (ur. 1942), aktor w filmach Miloša Formana, przedstawiciel tzw. czeskiej nowej fali. W 1968 r. emigrował do Kanady, gdzie nadal żyje i pracuje jako pediatra. Cytat pochodzi z rozmowy autora z Pavlem Pecháčkem przeprowadzona 7 XI 2007 r.

W marcu 1956 r. wywiad StB przygotowywał tajnego współpracownika ps. „Mario” (inż. Vaclav Červený, który znał Pecháčka z Czechosłowackiej Partii Ludowej) do wizyty u Jaroslava Pecháčka w czasie swojej oficjalnej podróży do Niemiec. Jednak do spotkania w rzeczywistości nie doszło, ponieważ w tym czasie państwo Pecháckowie już czwarty rok mieszkali w USA. Pokazuje to wyraźnie, że StB miała czasem bardzo małą wiedzę nawet w kwestiach elementarnych. W lipcu 1957 r. wywiad przeniósł teczkę Pecháčka do archiwum, ponieważ zgodnie z ich informacjami już nie pracował w RWE. Służba Bezpieczeństwa Państwowego nie wiedziała ani o tym, że Jaroslav Pecháček przebywa poza granicami Niemiec już od pięciu lat, ani że nadal jest pracownikiem RWE w amerykańskim oddziale stacji w Nowym Jorku.

W listopadzie 1957 r. Zarząd Regionalny MSW w Pradze założył Jaroslawowi Pecháčkowi kwestionariusz ewidencyjny. Powodem zastosowania tych rutynowych środków bezpieczeństwa było sprawdzenie, czy Jaroslav Pecháček nie działał przeciwko reżimowi. We wrześniu 1961 r. sprawa została zamknięta, ponieważ „do dziś nie ustalono, gdzie się znajduje ani czy pracował jako wywiadowca przeciwko CzSRS [sic!]”. Zarząd Regionalny MSW był kontrwywiadowczą częścią StB, pracował wówczas głównie na podstawie informacji uzyskanych na terenie kraju. Zaskakujące jest to, że wymiana danych i koordynacja prac w ramach StB była wtedy tak słabo rozwinięta i informacje o pracy Jaroslava Pecháčka za granicą ewidentnie nie zostały przekazane z wywiadu do Zarządu Regionalnego StB⁸.

W 1966 r. Jaroslav Pecháček z żoną i córką Marią urodzoną już w USA wrócił do Monachium, gdzie został po Juliu Firtovie szefem czechosłowackiej sekcji RWE. Na tym stanowisku pracował aż do 1975 r., kiedy przeszedł na emeryturę. Wraz z rodziną przeprowadził się do USA, zmarł 20 listopada 1997 r. w Atlancie.

W 1980 r. wywiad po raz kolejny przeniósł teczkę Jaroslava Pecháčka do archiwum. W kończącym sprawę dokumencie stwierdzono, że w trakcie rozpracowania kandydata „Ceňka” nie doszło nigdy do kontaktu ani próby pozyskania tym bardziej z wykorzystaniem jego dzieci *de facto* zakładników. W tym czasie jednak żadne dziecko Jaroslava Pecháčka nie mieszkało już w Czechosłowacji.

Historia Pavla Pecháčka

Najstarszy syn Jaroslava Pecháčka, Pavel, urodził się w lipcu 1940 r. krótko po uwięzieniu ojca za działalność antynazistowską. W roku 1948, kiedy rodzice uciekli z Czechosłowacji, Pavel Pecháček nie miał nawet ośmiu lat. Niewątpliwie trudna sama w sobie sytuacja życiowa stała się jeszcze trudniejsza z powodu rodziców. Dzieci były automatycznie traktowane jako obywatele drugiej kategorii. Mimo to Pavlovi Pecháčkowi udało się ukończyć szkołę średnią, choć nie w miejscu stałego zamieszkania. Rozpoczął naukę w Poděbradach, a ukończył w Pradze, tyle że w innej dzielnicy. W styczniu 1958 r. rozpoczął pracę jako robotnik przy produkcji pieców w Zakładach Kovodělného w Pradze. Już w 1959 r. próbował bezskutecznie dostać się na Wydział Teatralny Akademii Muzycznej w Pradze. Mimo że zdał egzaminy, nie został przyjęty z powodu pochodzenia.

⁸ ABS, svazek a.č. 55202, APS r.č. 289 zaveden 11.4.1957, archivovan 12.09.1961 [teczka nr 55202, APS nr rej. 289, założona 11 IV 1957 r., zdeponowana 12 IX 1961 r.].

W latach 1959–1961 odbywał dwuletnią obowiązkową służbę wojskową. Wtedy po raz pierwszy zainteresowała się nim StB. Kontrwywiad wojskowy podejrzewał go o planowanie ucieczki za granicę, a także o wrogie działania wobec państwa. Przyczyną tych podejrzeń mieli być rodzice. W rzeczywistości nie było żadnych podstaw do takich podejrzeń, chodziło raczej o rutynowe działania kontrwywiadu z powodu pochodzenia.

Jeszcze w czasie służby wojskowej Pecháček ponownie próbował dostać się na Akademię Muzyczną. Sytuacja polityczna zaczęła się powoli zmieniać i tym razem Pavel Pecháček został przyjęty. Naukę rozpoczął w styczniu 1961 r. po odwołaniu się do KC KPCz od pierwszej odmownej decyzji komisji rekrutacyjnej. Nie był on wtedy jedynym problematycznym – z powodu pochodzenia – studentem. W tym czasie na Wydziale Teatralnym Akademii Muzycznej studiował także np. Vaclav Havel.

W styczniu 1965 r. Pavel Pecháček wtedy jeszcze student Wydziału Teatralnego Akademii Muzycznej na Wydziale Reżyserii i Dramaturgii został przyjęty do czechosłowackiej rozgłośni na stanowisko reżysera w głównej redakcji informacyjnej. Najprawdopodobniej zatrudniono go na tym ważnym stanowisku, ponieważ miał kilkuletnie doświadczenie w pracy w radiu. Już jako osiemnastoletni robotnik współpracował przy nadawaniu relacji sportowych. Zadomowił się w rozgłośni tak, że „niestosowność pochodzeniowa” została odkryta dopiero później, przy dokładniejszej kontroli kadrowej. Ostatecznie jednak pozostał w rozgłośni, ale stało się to przyczyną sporów w tamtejszej organizacji KPCz, która miała oczywiście ogromny wpływ na lokalną politykę kadrową. Od marca 1968 r. pracował jako reżyser w głównej redakcji programów dla dzieci i młodzieży.

W czerwcu 1965 r. Pavel Pecháček został wezwany na przesłuchanie przez StB. Przedmiotem przesłuchania było rzekomo rutynowe sprawdzenie informacji o krewnych za granicą. Wydaje się, że StB nie miała w stosunku do Pavla Pecháčka żadnych dodatkowych pytań. Świadczy o tym notatka z rozmowy z Pavlem Pecháčkem, którą przeprowadził przez przypadek dla 5 Sekcji II/A Wydziału Zarządu Regionalnego MSW w Pradze niejaki por. Minařík.

Pavel Pecháček nie mógł wtedy widocznie udzielić żadnych konkretnych informacji na temat charakteru i faktycznego znaczenia pracy ojca za granicą. Po raz pierwszy informacja o Jaroslavie Pecháčku jako szefie czechosłowackiej rozgłośni znalazła się w reportażu z wizyty w siedzibie RWE w Monachium grupy młodych dziennikarzy tygodnika „Student”. Pierwsza część reportażu została wydrukowana w czasopiśmie „Student” w numerze 30 w lipcu 1968 r. Ciąg dalszy ukazał się w „Obraně lidu”⁹.

W 1966 r. Pavel Pecháček został przejęty przez I (wywiadowczy) Wydział Zarządu Regionalnego MSW w Pradze. Świadczy o tym zapis w ewidencji MSW w Pradze z 13 maja 1966 r., kiedy to założono Pawłowi Pecháčkowi teczkę „kandydata na informatora”.

Rok 1966 r. obfitował w wydarzenia w życiu Pecháčka. W maju obronił pracę dyplomową na Wydziale Teatralnym Akademii Muzycznej i skończył studia. Latem skorzystał z możliwości wyjazdu do Jugosławii na podstawie wkładki do

⁹ *Hovory v Anglické zahradě. Rádio Svobodná Evropa I – historie*, „Student” 1968, nr 30, s. 1 i 3.

dowodu osobistego. Po osiemnastu (!) latach wraz z bratem Jaroslavem za granicą spotkał się z rodzicami. Po raz pierwszy także z siostrą Marią, urodzoną w roku 1952 w USA.

„Przed wyjazdem jeszcze nie wiedziałem, czym zajmuje się ojciec w Wolnej Europie. Powiedziała mi o tym mama w wolnej chwili: »Powiedz mi, czym tata się tam zajmuje«, a mama wyszeptala »jest szefem«. A kiedy po tym krótkim pobycie odjeżdżaliśmy z bratem do domu przez Bułgarię, nie wiedzieliśmy, że jest głównym szefem. Myślałem, że może nadzoruje serwisy informacyjne, nie podejrzewałem, że kieruje całą czechosłowacką rozgłośnią. Nawet wtedy, mimo że dużo mówił o polityce, mimo że opowiadał mi o trudnościach, o tym, co może mówić, co jest nieszkodliwe, nigdy nie powiedział mi nic, co mogło narażać mnie na niebezpieczeństwo. Ale pamiętam, jak ustalaliśmy, co mam mówić, gdyby policjanci zaczęli się czegoś domyślać. ...On nie mówił nic o kolegach... Ja myślałem, że po dwudziestu latach rozłąki z rodzicami, mam prawo się z nimi spotkać. Niech robią ze mną, co chcą, wyrzucą z radia lub nie, było mi już wszystko jedno”¹⁰.

Po powrocie do Czechosłowacji Pavel Pecháček w sierpniu 1966 r. został wezwany do StB i był wypytywany o ojca. Ojciec przewidział to i poinstruował syna, co ma mówić. Pavel Pecháček przekazał tylko uzgodnione informacje i sporządził nawet wymagany raport pisemny.

Na podstawie tych rozmów StB uznały najwyraźniej, że Pavel Pecháček nie nadaje się do współpracy i zakończyły z nim kontakty na etapie „kandydata na informatora” już 22 lutego 1967 r.¹¹

¹⁰ Rozmowa autora z Pavlem Pecháčkem przeprowadzona 7 XI 2007 r.

¹¹ ABS, objektivý svazek Rádio Svobodná Evropa, 10081/440, veden pod heslem „Pech” na Pavla Pecháčka. Spis r.č. 15237 v kategorii „kandidát informatora” [Sprawa obiektowa Radio Wolna Europa, 10081/440, założona pod kryptonimem „Pech” na Pavla Pecháčka. Nr rej. 15237 w kategorii „kandydat na informatora”], zarejestrowana 13 V 1966 r. przez 5 Sekcję II Wydziału Zarządu Regionalnego StB w Pradze, została pierwotnie zdeponowana w archiwum StB 22 II 1967 r., ale nie zachowała się. Część dokumentów z akt opisujących działania StB zmierzające do pozyskania Pavla Pecháčka jako pośrednika do zwerbowania ojca, zachowała się w sprawie prowadzonej przez wywiad StB wobec RWE.

Na tzw. liście tajnych współpracowników StB Cibulki (Cibulkově seznamu tajných spolupracovníků StB) znajdują się dane Pavla Pecháčka: Pavel Pecháček, ur. 2 VII 1940 r., nr rej. 15237, StB Praga, kategoria współpracy: kontakt poufny (důvěrník). Dane te są niezgodne z powyższym wykazem z rejestru teczek StB. Dane dotyczące kategorii (kontakt poufny – kandydat na informatora) są sprzeczne z jednolitym spisem StB. Jak to jest możliwe?

Pierwotna komputerowa baza danych organów bezpieczeństwa StB pod nazwą Evidencia interesujících osob (Evidence zájmových osob) (dziś prowadzona przez ABS) jest podłączona do tzw. poselskiej bazy danych (poslanecká databáze). Zawarty w niej wykaz, w którym znajduje się Pavel Pecháček jest zgodny z danymi zawartymi na tzw. liście Cibulki. A to dlatego, że poselska baza danych jest kopią niektórych danych z rejestrów teczek (imię, nazwisko, data urodzenia, nr teczki, pseudonim, wydział StB, który prowadził teczkę). Kopie zostały sporządzone w 1990 r. przez Komisję Parlamentarną ds. Badania Wypadków z 17 listopada 1989 r. Przyczyną przekazania danych była lustracja posłów parlamentu Czechosłowackiej Republiki Federalnej (stąd w nazwie „poselska”). Podczas kopiowania w 1990 r. niektóre dane, np. kategorie „informator” i „kandydat na informatora” zostały uproszczone do jednej kategorii „osoba zaufana”. Przyczyna takiego działania nie jest znana. Przy czym kategoria „informator” została zniesiona dopiero w 1972 r. i zastąpiona kategorią „kontakt poufny”. Już ten konkretny przykład (z lat 1966–1967) potwierdza fałszowanie danych. Cyfrowa kopia stworzona dla komisji parlamentarnej została przez kogoś

Jednak 11 kwietnia 1967 r. doszło do kolejnej rozmowy, podczas której Pavel Pecháček był nakłaniany do namówienia ojca na współpracę z StB. Pecháček poinformował organy bezpieczeństwa, że nie zrobi nic, co mogłoby zaszkodzić ojcu. Stanowczo twierdził się, że ojciec nigdy nie nawiązałby współpracy z StB. Ostatecznie zgodził się na pośredniczenie w spotkaniu ojca z funkcjonariuszami MSW z zastrzeżeniem, że będą rozmawiać o technicznych kwestiach wymiany doświadczeń w zakresie pracy w rozgłośniach radiowych. Na relacji z tej rozmowy znajduje się odręczny dopisek jednego z funkcjonariuszy StB: „To będzie ciężka praca”¹². Była to ostatnia rozmowa z Pavlem Pecháčkem, StB zrezygnowało z dalszych nacisków.

Metoda pozyskiwania współpracowników za granicą za pośrednictwem krewnych była dla StB działaniem całkowicie rutynowym. Nie tylko w tym, ale także w wielu podobnych wypadkach StB okazała się nieskuteczna. Pavel Pecháček po długich latach rozłąki dążył do spotkania z rodzicami, nawet kosztem przewidywanych szykan ze strony organów bezpieczeństwa. W żaden sposób nie zaszkodził ojcu, na co właśnie liczyło StB. Niewątpliwie uzgodnił z nim taktykę postępowania z tajnymi służbami. Tematem wszystkich trzech rozmów Pavla Pecháčka z StB były kwestie związane wyłącznie z jego ojcem.

Wywiad StB próbował także innych sposobów. W roku 1966 podsłuchiwał szwagra Jaroslava Pecháčka, Jana Pácalta, który w tym samym roku odbył podróż do Wiednia. Spotkał się tam z siostrą i jej mężem Jaroslavem¹³. Jednak i ta inicjatywa nie przyniosła oczekiwanych rezultatów.

Za granicą

Pod koniec lat siedemdziesiątych StB nie interesowała się Pavlem Pecháčkem w takim stopniu jak po jego emigracji na początku września 1968 r. Po okupacji sierpniowej Pavel Pecháček uznał życie w Czechosłowacji, całkiem zresztą słusznie, za bezsensowne. Udało mu się oficjalnie wyjechać na urlop do Jugosławii. W rzeczywistości zmierzał do Austrii razem z żoną, dwojgiem dzieci i bratem Jaroslavem. Do Wiednia, gdzie się zatrzymali, przyjechali z Monachium rodzice.

Siostra Jana legalnie przeniosła się do USA (dzięki fikcyjnemu małżeństwu z obcokrajowcem) już rok wcześniej. Babcia Maria Pácaltová, która zajmowała się dziećmi od 1948 r., została w Pradze i zmarła na początku lat siedemdziesiątych. W Pradze pozostała także jedna z siostr matki, Blažena Pácaltová, podczas gdy druga – Maria Kalašová wyemigrowała do Kanady.

---

przekazana Petrovi Cibulce i w ten sposób powstał tzw. lista Cibulki. Pavel Pecháček nie był wtedy ani informatorem, ani kontaktem poufnym StB. W żaden sposób z nią nie współpracował.

¹² ABS, objektový svazek Rádio Svobodná Evropa, 10081/440, veden pod heslem „Pech” na Pavla Pecháčka, Záznam o pohovoru, 11.04.1967 [Sprawa obiektowa Radio Wolna Europa, 10081/440, założona pod kryptonimem „Pech” na Pavla Pecháčka, Zapis rozmowy z 11 IV 1967 r.], k. 112–112. Każdy pracownik czechosłowackiej redakcji RWE miał założoną podobną teczkę.

¹³ ABS, objektový svazek Rádio Svobodná Evropa, 10081/440, veden pod heslem „Pech” na Pavla Pecháčka [Sprawa obiektowa Radio Wolna Europa, 10081/440, założona pod kryptonimem „Pech” na Pavla Pecháčka].

Dzięki rodzicom droga do nowego życia wydawała się Pavlovi łatwiejsza. Dzięki wykształceniu i doświadczeniu radiowemu pojawiła się propozycja pracy w Radiu Wolna Europa w Monachium.

Pavel Pecháček rozpoczął pracę w RWE pod koniec 1968 r., jakiś czas po tym, gdy do grona pracowników RWE dołączył nowy spiker Pavel Minařík. Jako agent wywiadu komunistycznego Minařík znalazł się zarówno na emigracji, jak i w monachijskim RWE celowo. Niecałe osiem lat później stał się w Czechosłowacji powszechnie znanym agentem i „kapitanem”. Minařík bardzo często donosił wywiadowi komunistycznemu w Pradze na rodzinę Pecháčków. Informował nie tylko o pracy w RWE, ale także o życiu prywatnym. Wywiad StB założył w 1969 r. Pavlovi Pecháčkowi teczkę, podobnie jak wcześniej jego ojcu. Zamknięto ją w roku 1975, miała wówczas prawie 200 stron¹⁴.

Pavel Pecháček posługiwał się podczas audycji RWE pseudonimem „Petr Horák”. Pracował jako redaktor, reporter (w tym sportowy) i reżyser. Na tym stanowisku przygotował m.in. światową radiową premierę sztuki Egona Hostovskiego *Osvoboditel se vrací* (*Wyzwoliciel powraca*).

W czechosłowackiej redakcji RWE po upadku praskiej wiosny i ruchu reformatorskiego zdarzyła się rzecz wcześniej właściwie niemożliwa: napłynęli nowi pracownicy – byli członkowie KPCz. Pojawienie się młodych ludzi doświadczonych w pracy radiowej wywołało sprzeczne reakcje w szeregach dotychczasowych pracowników z tzw. emigracji polutowej. Nowi, zdolni pracownicy mający kontakty z ciekawymi ludźmi i doświadczenia z Czechosłowacji wprowadzili bezsprzecznie nową jakość do audycji RWE.

Sytuacja Pavla Pecháčka w RWE była szczególna. Przyszedł wprawdzie wraz z falą komunistów, ale sam nie zaliczał się do nich, był chrześcijaninem. Ponadto miał w RWE ojca na wpływowym stanowisku, co z pewnością zwiększało jego wiarygodność. Z drugiej strony mógł być uznany jedynie za protegowanego ojca. Swoją pracą jednak udowodnił niewątpliwie prawdziwe umiejętności.

Sprawa „Źródło X”

Pavel Pecháček na początku lat siedemdziesiątych denerwował Minaříka i wywiad swoim tajnym źródłem informacji „z KC KPCz”. Wywiad chciał się dowiedzieć, który z dobrze poinformowanych wysokich funkcjonariuszy partyjnych przekazuje mu informacje. Zakładano, że chodzi o tajnego współpracownika kontrwywiadu StB. Wywiad podejrzewał nawet kontrwywiad StB o zdradę, o to, że pod jego przykrywką w latach 1969–1971 działał „kanał informacyjny prawicy czechosłowackiej do RWE”.

Pavel Pecháček później przyznał, że człowiek, który był jego źródłem informacji sam go na początku lat siedemdziesiątych odnalazł i zaproponował sprzedaż informacji. Na Zachodzie ten „życzliwy człowiek” znalazł się podczas jednej z oficjalnych podróży służbowych. Od tego czasu Pavel Pecháček spotykał się z „panem Tichým” w różnych miejscach w Niemczech i Włoszech jeszcze trzykrotnie. Według Pecháčka, „pan Tichý” nie był członkiem KC KPCz, ale obracał się w tych kręgach. Jego informacje o środowisku KC KPCz, a także KC KPZR

¹⁴ *Ibidem*.

były wiarygodne, bardzo ciekawe i cenne. Pavel Pecháček płacił za nie Tichemu po 100 marek niemieckich¹⁵.

Tym tajnym informatorem był inż. Josef Tichý, który ewidentnie pracował dla obu stron. Tichý urodził się 12 stycznia 1924 r. Był dziennikarzem, a w latach 1968–1969 konsultantem Wydziału Prasowego KC KPCz. W tzw. okresie kryzysu (Praskiej Wiosny) został pozytywnie zweryfikowany ze względu na niewzruszoną „marksistowsko-leninowską internacjonalistyczną postawę”. Od roku 1962 Tichý faktycznie był kontaktem poufnym StB, w 1965 r. stał się agentem o ps. „Werner” oraz „Wagner”. Wykorzystywano go w wielu akcjach kontrwywiadowczych, przede wszystkim przeciwko zachodnim dziennikarzom, cudzoziemcom, dyplomatom. W 1969 r. Tichý otrzymał zadanie przekazywania informacji również o pracownikach RWE. W teczce założonej przez wywiad na Pavla Pecháčka zachowała się wzmianka o raporcie na jego temat, przekazanym StB w lipcu 1971 r. przez Tichego. Spotkał się on z Pecháčkem osobiście podczas podróży przez Niemcy. Być może raport miał ukryć fakt przekazania informacji również Pecháčkovi. Tichý miał duże umiejętności wywiadowcze, dlatego też bardzo często wyjeżdżał służbowo za granicę, ale spotykał się też np. z dyplomatomami w ambasadzie USA w Pradze. W latach 1971–1974 był zatrudniony w redakcji tygodnika „Květy” („Kwiaty”). W 1972 r. wszedł w konflikt z redaktorem naczelnym tygodnika, Milanem Codrem. Tichý krytykował go za to, że rzekomo zatrudnia w redakcji byłych członków KPCz, tzw. rocznik ’68. Oczywiście umacniał w ten sposób swoją pozycję i opinię lojalnego towarzysza partyjnego. Nigdy nie padł na niego nawet cień podejrzeń. Służba Bezpieczeństwa zakończyła współpracę z Tichým w 1976 r. z powodu utraty możliwości działania, ponieważ został zdekonspirowany jako agent StB przez niektórych kolegów z redakcji pisma „Květy”¹⁶. Od tego momentu stał się członkiem redakcji czasopisma federalnego Ministerstwa Spraw Wewnętrznych „Signal”.

Inżynier Josef Tichý wykorzystywał więc prawdopodobnie swoją pozycję polityczną i zaufanie StB do zarabiania na okazjonalnej sprzedaży informacji RWE. Czy motywem tych ryzykownych działań były tylko pieniądze i czy była to jego jedyna działalność tego typu, niestety nigdy się nie dowiemy. Josef Tichý zmarł 24 lipca 2006 r. na krótko przed tym, jak został zidentyfikowany przez autora tekstu i mogła być przeprowadzona z nim rozmowa. Służbie Bezpieczeństwa nigdy nie udało się zidentyfikować „pana X”¹⁷.

Pavel Minařík, który próbował wkraść się w łaski Pecháčka i starał się utrzymywać z nim jak najbliższe kontakty, chciał za wszelką cenę zdemaskować tajemniczego informatora. Na przykład w 1972 r. zaproponował wywiadowi, aby zwabić Pavla Pecháčka do Wiednia, tam porwać go lub pobić i zmusić do ujawnienia nazwiska informatora. Propozycje Minaříka znacznie wykraczały poza ramy standardowego działania StB: „Jego dzieci [Pavla Pecháčka] bawią się przed

¹⁵ Rozmowa autora z Pavlem Pecháčkem przeprowadzona 2 IV 2007 r.

¹⁶ ABS, szwazek archivní číslo 676496 MV, r.č. 24498, szwazek agenta krycí jméno „Josef Werner” resp. „Wagner“, vlastním jménem Josef Tichý [teczka nr 676496 MSW, nr rej. 24498, teczka agenta o pseudonimie „Josef Werner” lub „Wagner”, prawdziwe nazwisko Josef Tichý].

¹⁷ *Ibidem*. Po raz pierwszy zarejestrowany 29 V 1964 r., nr rej. 23503/26 (plik teczki), następnie nr 24498, odpowiednio nr 1558 w kategorii „agent”.

domem. Syn (Pavel) jest bardzo ufny, gdy ktoś zwraca się do niego po czesku. I choć nie zna mówiącego, podbiega do niego i rozmawia z nim. I właśnie to można by wykorzystać do nastraszenia Pavla Pecháčka”¹⁸.

W Stanach Zjednoczonych

W kwietniu 1974 r. Pavel Pecháček musiał opuścić RWE. Z powodu cięć budżetowych przeprowadzono redukcję etatów i jako syn szefa został zwolniony jako jeden z pierwszych. Starał się następnie o pracę w czechosłowackich redakcjach BBC i Głosu Ameryki (Voice of America). Dostał propozycję pracy w obydwu redakcjach, ale wybrał Głos Ameryki. Przeprowadził się z rodziną do USA, gdzie już w listopadzie 1974 r. uzyskał obywatelstwo amerykańskie.

W 1977 r. kontrwywiad StB założył Pavlovi Pecháčkovi teczkę osoby sprawdzanej pod kryptonimem „Plummer”. Wynika z niego, że chodziło o rutynowe rozpracowanie emigranta, które nie miało szans powodzenia, a materiał nie wnosił żadnych nowych informacji. Dokumenty bazowały wyłącznie na faktach ujawnionych podczas przesłuchań emigracji posierpniowej lub ewentualnie rozmów z teściową Pavla Pecháčka, która wielokrotnie, ale bezskutecznie próbowała odwiedzić córkę i wnuki w USA¹⁹.

Prawdopodobnie w 1977 r. wszczęto przeciwko Pavlovi Pecháčkowi i jego żonie rutynowe postępowanie karne pod nieobecność oskarżonych z powodu przestępstwa z § 109 Kodeksu karnego – opuszczenie republiki. Ze względu na nieobecność małżeństwa Pecháčkůw sprawę umorzono 23 grudnia 1977 r.²⁰

Czechosłowacka rozgłośnia Głosu Ameryki należała oprócz RWE do najchętniej słuchanych zagranicznych stacji radiowych w Czechosłowacji. Głos Ameryki był rządową stacją USA i miał za zadanie przede wszystkim prezentować za granicą politykę amerykańską i życie społeczne w USA. Zainteresowanie Głosu Ameryki wydarzeniami w krajach, do których nadawano audycje, nie było wtedy zbyt duże. Tym właśnie różnił się od RWE, dla którego rozwój wydarzeń w krajach docelowych miał ogromne znaczenie.

Pecháček w Głosie Ameryki musiał posługiwać się nowym pseudonimem „Pavel Skála”. Na początku lat osiemdziesiątych Pavlovi Pecháčkowi udało się w pewien sposób naruszyć „politykę izolacjonizmu” prowadzoną przez Głos Ameryki i włączyć do programu np. legendarne audycje emigranta i korespondenta wiedeńskiego Głosu Ameryki Ivana Medka, którego wnikliwie rozważania na

¹⁸ ABS, swazek agenta krycí jméno „Ulyxes” respektive „Pley” r.č. 44947/024, vedený na osobu Pavel Minařík, opis vlastnoruční zprávy agenta „Pleye” z 16.06.1972 [teczka agenta o pseudonimie „Ulyxes” ewentualnie „Pley”, nr 44947/024, založena na Pavla Minaříka, kopia odrůčného raportu agenta „Pleya” z 16 VI 1972 r.], k. 147–156.

¹⁹ ABS, a.č. 809953 SPO, spis prověřované osoby „Plummer”, registrace 28.04.1977, Správa StB Praha, r.č. 27390 [nr 809953 SPO, teczka osoby sprawdzanej „Plummer”, rejestracja 28 IV 1977 r., Zarząd StB Praga, nr rej. 27390]. 11 III 1983 r. plik został przekazany do Regionalnego Wydziału StB (wydzielone miejsce pracy wywiadu StB) w Czechich Budziejowicach. Tutaj miał ją wykorzystać przeciwko Pavlovi Pecháčkovi za pośrednictwem swojego brata jeden z tajnych współpracowników StB, jednak ostatecznie plan się nie powiódł. Teczka została zdeponowana 14 V 1987 r. przez Zarząd StB Praga Ic Wydział 1 Sekcja.

²⁰ ABS, vyšetřovací spis a. č. V-27293 MV, ČVS: VS-2415/Z-77, uloženo do archivu 14.06.1979 [akt postępowania nr V-27293 MSW, ČVS: VS-2415/Z-77, zdeponowany w archiwum 14 VI 1979 r.].

temat opozycji i jej prześladowań w Czechosłowacji stały się powszechnie znanym i niezwykle cennym źródłem informacji.

Wiosną 1985 r. Pavel Pecháček został dyrektorem czechosłowackiej rozgłośni Głosu Ameryki. Od tego czasu podniósł poziom audycji, a co za tym idzie także słuchalność. Świadczy o tym nagroda „muż roku” („Człowiek Roku”) przyznana mu przez Głos Ameryki w 1987 r.

Służba Bezpieczeństwa zbierała materiał o Pavle Pecháčku także w czasie jego pracy dla Głosu Ameryki. Jednak w USA możliwości wywiadu były ograniczone. Aparat bezpieczeństwa planował dotrzeć do Pavla Pecháčka przez znajomego z lat młodości, ale był to plan nierealny i niewykonalny²¹.

Powroty

W latach 1986–1987 Pavel Pecháček kilkakrotnie wyjeżdżał jako dziennikarz do Związku Radzieckiego i Czechosłowacji. Zastanawiano się nad przyczynami i znaczeniem podróży, pojawiały się najróżniejsze przypuszczenia, oczekiwania polityczne, podejrzenia. Jako nielegalny emigrant z umorzonym postępowaniem karnym za nielegalne opuszczenie republiki Pavel Pecháček teoretycznie mógł mieć problemy w Czechosłowacji. Jednak była już druga połowa lat osiemdziesiątych i Pecháček był obywatelem USA. Ważne mogło być też to, że celem pierwszej podróży był ZSRR. Przebiegła ona bez problemów, co ułatwiło kolejne wyjazdy do Pragi.

Po podpisaniu amerykańsko-czechosłowackiej umowy kulturalnej w pierwszej połowie 1986 r. Pecháček starał się, aby Głos Ameryki był bezpośrednio obecny w Czechosłowacji. Udał się do ZSRR jako obywatel amerykański, jednak pojawiły się pewne problemy z przyznaniem mu wizy. Dopiero groźba amerykańskiego Departamentu Stanu reperkusji wobec dziennikarzy radzieckich pomogła w uzyskaniu dla czterech dziennikarzy amerykańskich wiz na Igrzyska Dobrej Woli w roku 1986.

Podczas tej podróży pojawiła się możliwość kolejnego wyjazdu w lipcu 1986 r. do Pragi. Odbywał się tam bowiem w dniach 20–27 lipca Puchar Federacji – nieoficjalne mistrzostwa świata w tenisie kobiet. Jednak w tej imprezie Pavel Pecháček uczestniczył wyłącznie jako widz. Przyznano mu wtedy wizę dyplomatyczną. Początkowo StB nie chciała wpuścić go do kraju, ostatecznie jednak zgodę na pobyt Pecháčka w Czechosłowacji ponoć wydał sam Gustav Husák. Podczas wizyty Pecháček był stale inwigilowany przez agentów StB od przylotu 21 lipca aż do samego wylotu 28 lipca 1986 r.²² Wniosek o obserwację w ramach akcji „Pecka” wystawił w imieniu VI Wydziału II Zarządu SNB (nr sprawy 9726/14, krótkotrwale akredytowani dziennikarze) kpt. Ivan Mikuláš²³.

²¹ ABS, objektový svazek 10833/331, podsvazek vedený na Pavla Pecháčka oblastním odborem rozvědky České Budějovice pod heslem „Pech” [teczka 10833/331, sprawa założona na Pavla Pecháčka przez Regionalny Wydział Wywiadu Czeskie Budziejowice pod kryptonimem „Pech”].

²² ABS, f. X. Správy SNB, inv. j. 715, Informace z 3. odboru X. správy SNB [f. X Zarząd SNB, nr inw. 715, Informacje z III Wydziału X Zarządu SNB], 1986.

²³ ABS, spis správy sledování StB vedený na Pavla Pecháčka [sprawa założona na Pavla Pecháčka w związku z jego obserwacją przez StB].

Pecháček podczas wizyty w Pradze pozostawał w kontakcie z tamtejszym ambasadorem amerykańskim. Swoją obecnością podczas Pucharu Federacji osiągnął cel podróży – umocnienie pozycji Głosu Ameryki w Czechosłowacji. Od tego czasu Jolyon Naegle już częściej przyjeżdżał z Wiednia do Czechosłowacji jako korespondent Głosu Ameryki.

Kolejna podróż Pecháčka do Czechosłowacji odbyła się w lutym i marcu 1987 r. w związku z Akademickimi Mistrzostwami Świata (uniwersjadą) do słowackiego Popradu. 8 kwietnia 1987 r. 1. Sekcja I Wydziału Zarządu Regionalnego Dyrekcji StB w Bratysławie założyła mu wówczas akta „osoby sprawdzanej” pod kryptonimem „Skala” (pseudonim z audycji Głosu Ameryki), aby zweryfikować wrogą działalność, która rzekomo polegała np. na nawoływaniu obywateli Czechosłowacji do emigracji i pozyskiwaniu informacji w czasie podróży po Czechosłowackiej Republice Socjalistycznej. Sprawa zakończyła się 1 października 1989 r. z powodu odejścia Pavla Pecháčka z funkcji dyrektora czechosłowackiej rozgłośni Głosu Ameryki²⁴.

Podróże Pecháčka do krajów bloku wschodniego były możliwe dzięki jego amerykańskiemu obywatelstwu, a przede wszystkim dzięki zmieniającej się sytuacji politycznej w Związku Radzieckim i *glasnosti* Gorbaczowa. Pomimo to podróże Pecháčka bez wątplenia były monitorowane przez KGB i StB. Pecháček został wpisany do Połączonego Systemu Danych o Przeciwniku (PSED)²⁵.

Na początku 1989 r. jako osiągający sukcesy manager został zaproszony przez dyrekcję RWE do poprowadzenia czechosłowackich sekcji tej rozgłośni. W bloku wschodnim był już wtedy widoczny ruch polityczny i znaczenie audycji RWE dla przybierającej na sile opozycji w Czechosłowacji rosło. Pecháček faktycznie objął tę funkcję dopiero w lipcu 1989 r. To, że syn stał się jednym z następców ojca, było możliwe wyłącznie dzięki pełnej sukcesów pracy poza RWE, a mianowicie w Głosie Ameryki.

Po 17 listopada 1989 r. przybył do Pragi, gdzie z Placu Waclawa przez trzy dni przekazywał telefonicznie relacje z demonstracji. Po kilku dniach 24 listopada 1989 r. został wydalony z Czechosłowackiej Republiki Socjalistycznej. O tym, że pobyt Pecháčka w Czechosłowacji nie był na rękę reżimowi, świadczy pośrednio fakt, że teczkę Pavla Pecháčka w archiwum wywiadu analizował funkcjonariusz III Wydziału I Zarządu SNB właśnie 22 listopada 1989 r. Jako przyczynę badań podano wtedy „w celu [podjęcia] aktywnych środków”, co oznacza, że wywiad miał zamiar przeciwdziałać szkodliwej działalności Pecháčka, np. poprzez dezinformację²⁶. Wywiad I Departamentu SNB rozpracowywał Pavla Pecháčka już od

²⁴ Archiv Ústavu pamäti národa Bratislava, a.č. 102713, spis prověřované osoby „Skala”, r.č. 36373 [nr 102713,teczka osoby sprawdzanej „Skala”, nr rej. 36373].

²⁵ Połączony System Danych o Przeciwniku był tworzony od 1977 r. przez KGB i współpracujące służby bezpieczeństwa krajów bloku wschodniego. Miał zawierać dane o osobach uznawanych za wrogów krajów należących do systemu. Jedną z kategorii były osoby pracujące w tzw. ośrodkach dywersji ideologicznej m.in. w mediach, takich jak RWE i Głos Ameryki. Dlatego w systemie znalazły się również dane Pavla Pecháčka.

²⁶ ABS, objektový svazek 10833/331, podsvazek vedený na Pavla Pecháčka oblastním odborem rozvědky České Budějovice pod heslem „Pech”, záznam o seznámení se svazkem [teczka 10833/331, sprawa założona na Pavla Pecháčka przez Regionalny Wydział Wywiadu Czeskie Budziejowice pod kryptonimem „Pech”, zapis z zapoznania się z teczką].

1969 r., początkowo w związku ze sprawą obiektową założoną na RWE, a od połowy lat osiemdziesiątych także w związku ze sprawą założoną na Głos Ameryki²⁷. Podczas emigracji Pavla Pecháčka wywiad ani razu nie zwrócił się do niego z propozycją współpracy.

Po 1989 r. zaczął się nowy etap w działalności RWE, które mogło teraz swobodnie działać. W maju 1990 r. Pavel Pecháček uroczyście otworzył w Pradze w obecności prezydenta Vaclava Havla i ambasadora USA w Pradze, Shirley Temple Black, biuro RWE.

W nowych warunkach politycznych ograniczono jednak budżet, który jeszcze w 1993 r. wynosił 218 mln dolarów, w kolejnym natomiast już tylko 75 mln. Z przyczyn finansowych nie była możliwa działalność RWE w dotychczasowym kształcie. Pavel Pecháček zaproponował ówczesnemu dyrektorowi RWE, Rossovi Johnsonowi, przeniesienie siedziby RWE do tańszej Pragi. Miało to także wymiar symboliczny – zniewolony wcześniej kraj, do którego nadawało audycje RWE, może teraz zapewnić ciągłość jego istnienia. Pavel Pecháček mógł w czasie rozmów na temat przeniesienia siedziby RWE wykorzystać swoje stare znajomości z prezydentem Vaclavem Havlem oraz jego sekretarzem, byłym współpracownikiem Głosu Ameryki, Ivanem Medekiem. Przeprowadzka odbyła się w 1994 r.

Czeskie i słowackie audycje RWE z Monachium zakończyły się 30 czerwca 1994 r. Ciekawostka: polskie audycje zakończyły się w 1997 r., a węgierskie po roku 1989 w ogóle nie były emitowane. Od 1 lipca 1994 r. RWE nadawało audycje wyłącznie z Pragi. Pavel Pecháček stopniowo skracał czas nadawania z Monachium, a sukcesywnie wydłużał z Pragi. Od 25 lutego 1994 r. do października 2001 r. Pavel Pecháček był prezesem Radia Wolna Europa. W listopadzie 1995 r. razem z dyrektorem Czeskiego Radia, Vlastimilem Ježkiem, założył stację Radio Wolna Europa / Czeskie Radio 6, w której skład wchodziło sześć w większości zagranicznych stacji. „Szóstka” nadaje na falach Czeskiego Radia do dziś.

W październiku 2001 r. Pavel Pecháček wrócił do RWE jako dyrektor ds. czeskich. Od 2008 r. pracował jako doradca prezesa RWE. Jesienią 2011 r. przeszedł na emeryturę.

Na losy Jaroslava i Pavla Pecháčeków fatalnie wpłynął totalitaryzm nazistowski i komunistyczny. Obaj w znaczący sposób brali udział w wieloletniej walce z monopolem informacyjnym reżimu komunistycznego i z jego całkowitą cenzurą środków masowego przekazu. Badania faktycznej roli zagranicznych audycji radiowych w procesie likwidacji władzy totalitarnej i w staraniach o przywrócenie wolności i demokracji w Czechosłowacji nie są zakończone. Niewątpliwie była to rola honorowa, i takie samo honorowe miejsce zajmują w historii RWE Jaroslav i Pavel Pecháčkowie.

Prokop Tomek (ur. 1965) – historyk, doktor, absolwent Uniwersytetu Karola w Pradze. Od 2008 r. pracuje w Wojskowym Instytucie Historii w Pradze (Vojenský historický ústav Praha). Jest autorem książki *Obiekt Alpha. Aparat bezpieczeństwa Czechosłowacji przeciwko Radiu Wolna Europa* (Praga 2006),

²⁷ ABS, objektový svazek 10081/440, respektive 10833/331 [teczka 10081/440, odpowiednio 10833/331].

opublikował również liczne studia i artykuły dotyczące różnych aspektów powojennej historii Czechosłowacji i Europy. Specjalizuje się w badaniach nad aparatem represji i jego oddziaływaniem na społeczeństwo Czechosłowacji w latach 1948–1989.

On the Waves of Radio Free Europe. The story of Jaroslav and Pavel Pecháček

Radio Free Europe represented a significant phenomenon for more than 40 years, a symbol of struggle against the distortion of information, concealing of events, and against censorship. The name Pechaček was connected with this radio station throughout its existence. The life story of Jaroslav and Pavel Pechačeks, father and son, is another story typical for Czechoslovakia of the 20th century. The father was forced to emigrate due to the communist takeover in 1948 while his son stayed in Czechoslovakia. They met again only after two decades when the son had to leave Czechoslovakia in consequence of another historical upheaval in the centre of Europe. Both of them achieved success in the same field, working for the Radio Free Europe and Voice of America stations and heading them for many years. They were both kept under close watch of the State security (StB) service, but both lived to see the fall of the communist regime in their home country. Prokop Tomek's biographical study embraces the Pechaček family's struggle against both the Nazi and the communist regimes, their professional career, problems with the State Security, as well as Pavel Pechaček's activities following November 1989. It is not by chance that the study is included in the section called Against Totalitarianism.